

B [Manifest II van 'De Stijl', 1920]

Vooraf

'Ik heb in Parijs een nieuw manifest geschreven met de bedoeling de literatuur omver te werpen.', schrijft Theo van Doesburg¹ op 7 april 1920 aan Bob Oud². En in het aprilnummer (1920) van *De Stijl* verschijnt inderdaad een manifest over 'De Literatuur'. [Manifest II van 'De Stijl', 1920] is niet alleen ondertekend door Van Doesburg, maar ook door Mondriaan en Antony Kok³. Hoe groot Mondriaans aandeel is geweest bij het tot stand komen van het manifest is moeilijk vast te stellen. Er zijn geen brieven van Mondriaan aan Theo van Doesburg beschikbaar, omdat in de periode dat er aan het manifest gewerkt wordt Theo bij Mondriaan in Parijs⁴ logeert.

[Manifest II van 'De Stijl', 1920] is in dit corpus als tekst van Mondriaan opgenomen, omdat de tekst mede door Mondriaan is ondertekend. Als zodanig wordt hij gezien als mede-auteur van [Manifest II van 'De Stijl', 1920]. Weliswaar zijn de 'coöperatieve' teksten achteraan in het corpus geplaatst en onderscheiden van de 'gewone' teksten van Mondriaan door een 'nummering' met letters.

Bron

In het archief van Van Doesburg zijn twee bronnen aanwezig. De eerste bron is een doorgehaald manuscript van een (Nederlands) fragment van het manifest⁵. De tweede bron is een typoscript met de volledige tekst van het manuscript in het Nederlands⁶.

De derde bron is de publicatie in het aprilnummer (1920) van *De Stijl*.

Daarnaast is van het manifest een manuscript in het Frans van Van Doesburg aanwezig in het deelarchief 'Antony Kok' van het Van Doesburg-Archief⁷.

Basistekst en leestekst

Als basis voor de leestekst is de publicatie van [Manifest II] in *De Stijl*. De tekst van de publicatie is letterlijk gevolgd. Ook het hoofdlettergebruik en de typografische indeling is - voor zo ver mogelijk - overgenomen.

Titel

De leestekst krijgt dezelfde titel als de titel van publicatie: [Manifest II van 'De Stijl', 1920].

Datering en ondertekening

Het [Manifest II] is in het typoscript en in de publicatie gedateerd: 'leiden april 1920'⁸.

In het typoscript en in de publicatie is het [Manifest II] door Mondriaan medeondertekend.

Ontstaan en publicatie

Van Doesburg logeerde bij Mondriaan (5 Rue de Coulmiers, Parijs) van ongeveer 20 februari tot 10 maart 1920. Een prentbriefkaart aan Antony Kok en twee brieven aan Bob Oud tonen aan dat de tekst voor het [Manifest II van 'De Stijl', 1920] in die periode is ontstaan.

Op de achterzijde van een prentbriefkaart van Van Doesburg aan Kok (begin maart 1920)⁹ is te lezen: 'Ik heb het literair manifest van De Stijl met Mondriaan behandeld en zal je spoedig een afschrift sturen.'

In een brief aan Oud schrijft Van Doesburg op 28 maart 1920: 'Ik heb in Parijs een nieuw manifest geschreven dat veel opzien zal baren. Het betreft de literatuur.'

En op 7 april 1920 - eveneens aan Bob Oud - vervolgt hij: 'Ik had hier laatst Huebner¹⁰ op bezoek. [...] Ik heb in Parijs een nieuw manifest geschreven met de bedoeling de literatuur omver te

¹ Theo van Doesburg (1883-1931), Nederlands schrijver, kunstenaar en redacteur van *De Stijl*.

² J.J.P. (Bob) Oud (1890-1963), Nederlands architect, medewerker van *De Stijl*. Vindplaats brieven aan Oud: RKD-MCP – 63.

³ Anthony Kok (1881-1961), Nederlands dichter en medewerker van *De Stijl*.

⁴ A. Ottevanger (red.). *De Stijl overal absolute leiding. De briefwisseling tussen Theo van Doesburg en Anthony Kok*. Bussum, 2008: 281 (noot 2).

⁵ Van Doesburg Archief, Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis - RKD Den Haag; inv.nr. 431, doos XX.

⁶ Idem.

⁷ Idem.

⁸ Mondriaan woont april 1920 in Parijs, 5 Rue de Coulmiers.

⁹ A. Ottevanger (red.). *De Stijl overal absolute leiding. De briefwisseling tussen Theo van Doesburg en Anthony Kok*. Bussum, 2008: 281.

werpen. Hij was er erg mee ingenomen en heeft het meegenomen om er een goede duitsche vertaling van te maken.¹¹

In een brief aan Theo (1 april 1920) schrijft Mondriaan: 'Nu ben ik voor de N.G.¹² anders aan 't werk, ik tracht er iets op zichzelf, als litheraatuur, ook van te maken. Zeg dit maar eens aan Kok. Uitstekend dat 't manifest gedrukt wordt, je zult 't nog wel eens goed nagezien hebben en zoo eenvoudig mogelijk gemaakt hebben. 'Lijkt me juist heel goed die drie namen er onder.'¹³

[*Manifest II van 'De Stijl', 1920*] wordt gepubliceerd in het aprilnummer (1920) van *De Stijl* in het Nederlands, Frans, Engels en Duits.

Reacties van tijdgenoten

Op 5 mei 1920 schrijft de redactie van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* in de rubriek 'Tijdschriften'¹⁴ over het manifest in *De Stijl*. De schrijver van het artikel ziet een overeenkomst met de futuristische manifesten van de Italiaan Marinetti¹⁵.

Opmerkelijk is dat bijna een jaar later - 22 april 1921 - weer de *Nieuwe Rotterdamse Courant* weer schrijft over het manifest¹⁶. In de rubriek 'Tijdschriften' onder het subkopje 'Kwajongens-"Stijl"' behandelt de schrijver de bijdrage van Theo van Doesburg aan het tijdschrift *Ça ira*. Het artikel is getiteld 'La littérature d'avant-garde en Hollande'¹⁷ en in dit artikel citeert Van Doesburg de Franse versie van [*Manifest II van 'De Stijl', 1920*]. Over het [*Manifest II*] schrijft de *Nieuwe Rotterdamse Courant* opnieuw: 'Alleen doet het 'manifest' van De Stijl al te onmiddellijk denken aan de vermakelijke reuze-geuze-leuzen van den veelvermogenen (inderdaad, blijkbaar zeer gefortuneerden) reclame-Italiaan Marinetti.'

¹⁰ Friedrich Markus Huebner (1886-1964), Duits kunsthistoricus. Huebner geeft reactie op *Manifest I van De Stijl*. Zie de toelichting bij tekst A.

¹¹ E. Hoek (red.). *Oeuvre-catalogus Theo van Doesburg*. Utrecht, Otterlo, 2000: 684.

¹² *De Nieuwe Gids*, Nederlands literair tijdschrift.

¹³ Vindplaats brieven aan Van Doesburg: RKD-MCP – 25-28.

¹⁴ *Nieuwe Rotterdamse Courant* (5 mei 1920): Avondblad B 1.

¹⁵ Filippo T. Marinetti (1876-1944), Italiaans-Frans schrijver en dichter.

¹⁶ *Nieuwe Rotterdamse Courant* (22 april 1921): Avondblad B 1.

¹⁷ *Ça ira*, no. 12 (maart 1921): 241-244.